

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۳

ارزیابی گوردخمه، جاذبه‌ی فرهنگی مطالعه موردی (روستای دشه)

گونا مهردادانش^۱، عبدالرحمان حاجی^۲، سید عباس حسامی^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا برنامه ریزی شهری پیام نور

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه زنجان

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تهران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۹/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۰۷

چکیده:

انسان در دوران کهن با کندن صخره‌های طبیعی در دامنه‌ی کوه‌ها و ایجاد حفره در یک فضای کوچک به تدریج به فضای بزرگی می‌رسید و از آن به منزله‌ی خانه یا آرامگاه استفاده می‌کرد؛ این مبارزه انسان با صخره‌های سنگی را معماری صخره‌ای یا دخمه‌ای می‌نامند. این پژوهش نیز در راستای معرفی گوردخمه‌های روستای دشه (شهرستان پاوه) به عنوان یک جاذبه فرهنگی انجام شده است. پژوهش حاضر از نوع توصیفی می‌باشد که با ترکیبی از روش پژوهش کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است. در بررسی کتابخانه‌ای با مطالعه منابع معتبر سعی شده است، معماری گوردخمه و اهمیت استفاده از این جاذبه به عنوان راهکاری در جهت توسعه گردشگری روستای دشه بررسی شود. در کنار این روش با مشاهده میدانی و بازدید از معماری گوردخمه‌های روستا، تلاش گردیده است که این جاذبه فرهنگی به بهترین نحو معرفی گردد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گوردخمه‌های روستای دشه با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد به عنوان یک فرصت گردشگری فرهنگی، قابلیت معرفی و جذب گردشگران داخلی را دارا می‌باشد، همچنین می‌تواند نقش مهمی در افزایش اشتغال، درآمد، توسعه فرهنگی و شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری داشته باشد.

واژه‌های کلیدی: روستای دشه، گردشگری فرهنگی، گوردخمه.

مقدمه:

نیاز روز افزون بشر به گردشگری موضوعی است که لزوم توجه به کانال های افزایش گردشگر را تقویت می کند. از آنجا که گردشگری با اهداف گوناگون صورت می گیرد، می بایست متناسب با مکان و فضای گردشگری، خواست ها و نیازهای گردشگران را در نظر گرفت. انگیزه سفر گردشگران بسیار متنوع است و می تواند علاقه، استراحت و خوش گذرانی باشد. اما با پژوهشات و آمار نشان می دهد که گردشگران فرهنگی بخش مهمی از تقاضای جهانی گردشگری را تشکیل می دهد. طبق آمار سازمان جهانی گردشگری ۳۷ درصد گردشگری بین المللی با انگیزه فرهنگی انجام می شود (رشیدی شریف آبادی و قاسم خانی: ۱۳۹۲).

مردم مناطق و ساکنان محلی به دو شیوه از منافع فرهنگی توسعه گردشگری بهره مند می شوند: اول این که گردشگری، فرهنگ جامعه میزبان را به سایر جوامع و فرهنگ ها معرفی می کند، دوم اینکه صنعت گردشگری فرصتی برای ساکنان ایجاد می کند تا فرهنگ خود را مستقیم و بدون واسطه و به شکل واقعی به علاقه مندان عرضه کنند، این عمل به ویژه باعث تقویت غرور و همبستگی جامعه میزبان و افزایش آستانه تحمل آنان در برابر فرهنگ های دیگر می شود (تقوایی و صفرآبادی: ۱۳۹۱).

با توجه به معماری و ویژگی های گوردخمه می توان آن را به عنوان یک مجموعه تاریخی مورد مطالعه قرار داد زیرا که ایجاد این نوع از حجاری نه تنها از نظر تاریخی، هنری و باستان شناسی بلکه برای شناخت تاریخ تمدن، تاریخ ادیان و روابط فرهنگی بین اقوام که دارای این نوع معماری هستند، شایان توجه است (سرافراز و فیروزمندی، ۱۳۸۱).

گسترش روزافزون گردشگری در جهان و ظرفیت کشور ایران در اکثر زمینه های گردشگری و به طور خاص گردشگری فرهنگی، می تواند زمینه مناسبی در جهت ارتقای فرهنگ ملی و توسعه جوامع محلی باشد. روستای دشه (در ۸ کیلومتری شهرستان پاوه در استان کرمانشاه) که با دارا بودن مناظر طبیعی از مکان های جذاب برای گردشگران محسوب می شود از لحاظ وجود گوردخمه ها و قلعه تاریخی روستا نیز، می تواند برای گردشگران فرهنگی مکانی مورد توجه باشد.

در این پژوهش سعی بر آن شده است که نقش گوردخمه به عنوان یکی از فرصت های توسعه گردشگری فرهنگی در روستای دشه مورد مطالعه قرار گیرد؛ مقاله حاضر با این هدف، به بررسی این سوالات

پرداخته است که: آیا گوردخمه‌ها قابلیت تبدیل شدن به یک جاذبه فرهنگی و رونق گردشگری روستای دشه را دارند؟ و اینکه آیا گسترش گردشگری فرهنگی در روستای دشه تأثیری بر توسعه گردشگری روستا دارد؟

مبانی نظری پژوهش

گردشگری فرهنگی

گردشگری فرهنگی، بخش مهمی از تقاضای جهانی گردشگری را تشکیل می‌دهد. طبق آمار سازمان جهانی گردشگری، ۳۷ درصد از گردشگری بین المللی با انگیزه فرهنگی انجام می‌شود و این تقاضا در حال افزایش می‌باشد. از این رو گردشگری فرهنگی^۱ و گردشگری میراث نوین، توجه سیاست گذاران و محققان بسیاری را در سراسر دنیا به خود جلب کرده است (کاظمی، ۱۳۸۵).

این نوع از گردشگری، مفهوم فرهنگ از چشم انداز جغرافیایی، الگوهای رفتار آموخته شده انسانی را در بر می‌گیرد. این الگوها در چهارچوب انتقال ایده‌ها، اسطوره‌ها و تصورات، از نسلی به نسل دیگر یا از گروهی به گروه دیگر منتقل می‌شوند. چشم انداز فرهنگی در هر محیط جغرافیایی بر پایه میراث، واقعیت ذهنی، اجتماعی و فنی شکل می‌گیرد (هاگت، ۱۳۷۵).

مقصود از گردشگری فرهنگی در واقع، آن بخش از صنعت (فعالیت) گردشگری است که به جذابیت‌های فرهنگی خاص توجه می‌کند. از این منظر گردشگری فرهنگی آن نوع از گردشگری را شامل می‌شود که افراد صرفاً جهت بازدید از صنایع دستی، موسیقی و رقص‌های محلی، آشنایی با لباس‌های سنتی و محلی و غذا در هریک از جوامع به سفر می‌پردازند (کاظمی، ۱۳۸۵).

شکل‌گیری گردشگری فرهنگی در یک منطقه وابسته به ارائه جذابیت‌های فرهنگی موجود، پشتیبانی محلی و منطقه‌ای از گردشگری فرهنگی و همچنین وجود جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی در تلفیق با هم، می‌باشد. از این رو شکل‌گیری این گونه گردشگری همراه با افزایش آگاهی ساکنان محلی درباره مضرات و منافع گردشگری فرهنگی، می‌تواند مفید واقع شود. حمایت از میراث فرهنگی و دستیابی به شرایط لازم برای حفظ جمعیت محلی در هر منطقه از جمله دیگر نیازهاست. انواع ایده‌ها برای رشد گردشگری فرهنگی ارائه شده است؛ به عنوان مثال، ایده ایجاد موزه زیست بوم که عرضه فرهنگ سنتی در محیط است یک چهارچوب مستحکم برای گردشگری فرهنگی به وجود می‌آورد (بونی فیس، ۱۳۸۰).

^۱. Heritage tourism

به طور کلی گردشگری فرهنگی در هر منطقه می‌تواند آثار زیر را به دنبال داشته باشد (باچلینتر^۲): (۱۹۹۹)

۱. کشف دوباره و اهمیت یافتن امتیازات و آثار فرهنگی گمشده ساکنان محلی.
 ۲. امکان تشخیص و توسعه آگاهی‌های منطقه، در بعد فضایی و هویت فرهنگی و توسعه فزاینده احساس خوب تعلق به یک فرهنگ.
 ۳. ایجاد زیر بنای اقتصادی در یک دوره بلند مدت.
 ۴. افزایش اشتغال در یک اقتصاد در حال رکود.
- گوردخمه
- واژه گوردخمه در فرهنگستان‌های مختلف، معانی متعددی همچون گورخانه گبران، سردابه مردگان، گور و گورستان زرتشتیان را دارد. دخمه سردابه‌ای که جسد مردگان را در آنجا نهند. سردابه انسان دوران کهن با کندن صخره‌های طبیعی ر دامنه کوه‌ها و ایجاد حفره‌ها از یک فضای کوچک محدود به تدریج به فضای بزرگی می‌رسد از آن به عنوان خانه یا آرامگاه استفاده می‌کند. این هنر و معماری و خلاقیت انسان و معماری بر روی صخره‌ای و یا دخمه‌ای می‌نامند. به عبارتی معمار مصالح آزاد و معمولی ساختمان به وجود نمی‌آید بلکه از صخره که آثار طبیعی ایجاد می‌شود "سرفراز، فیروزمندی، ۱۳۸۱، ۶۳)
- با توجه به معماری و ویژگی‌های آن می‌توان آنها را به عنوان یک مجموعه تاریخی مورد مطالعه قرار داد زیرا که ایجاد این نوع حجاری نه تنها از نظر تاریخی و هنر و باستان‌شناسی بلکه برای شناخت تاریخ تمدن و تاریخ ادیان و روابط فرهنگی بین اقوام که دارای این نوع معماری هستند، شایان توجه است. (سرفراز فیروزمند، همان ۹۳، ۹۴) به نظر میرسد که در بعضی از فرهنگهای، باستان کوه غاری مقدس بوده است که برای آئین‌های و مناسک مذهبی و نیایشی کاربرد داشته است. در این فرهنگها، کوه به عنوان اولین ماده از آب بیرون آورده مورد احترام بوده و نقش مهمی در اعتقادات و باورها برای نزدیکی به نیروهای ماورالطبیعه داشته است. گذشتگان معتقد بودند که رب النوع‌ها در آسمان قرار دارند. بنابراین اگر معابد و پرستشگاه‌ها و گورهای آنها بالای و در دل کوه باشد به رب النوع نزدیک تر خواهد بود. (خاتم، ۱۳۸۱، ۱۰۸، ۱۰۷)

^۲ Bachleitner

برای مثال در استان کرمانشاه کوه بیستون ۳۰ کیلومتری کرمانشاه نمونه اعتقادات فرهنگ می تواند باشد. از نظر جغرافیدانان بیستون را به صورت «بهستان»، «بهستون» آورده اند و برخی از تاریخ نگاران «بغستان» را مأخوذ از بغ نگاشته و آنرا جایگاه خدایان دانسته اند (حاتم، ۱۳۸۳، ۲۹)

گوردخمه نوعی معماری صخره ای می باشد و فضایی است، گوردخمه ها اسحاق وند این گوردخمه در بیست پنج کیلومتری جنوب غربی هرسین، در شمال شرقی روستای «ده نو» قرار دارند. نام این گوردخمه ها از روستایی به نام اسحاق وند «گرفته شده است. در میان اهالی محل این گوردخمه ها به «فرهاد تاش» معروف است

(اضغر پور سارویی، غلامعلی ۱۳۹۰) ریشه منشأ مقابر و معماری گوردخمه ای در فلات ایران را باید گوردخمه های اورارتویی جستجو کرد به عبارتی گوردخمه های ماد فرم تکامل یافته تر مقابر اورارتویی هستند. از طرفی عدم استفاده از پلکان در نمای گوردخمه ماد راه دستیابی به مقادیر را از بین برده است اما به نظر می رسد استفاده از پلکان در نمای گوردخمه های اورارتویی علاوه بر دسترسی به داخل مقابر. احتمالاً نقش روحانی نیز داشته است. استفاده نقش برجسته در نمای گوردخمه های مادی نوع اعتقاد و باورهای دینی مادها را نشان می دهد و از طرفی عدم استفاده از نقش برجسته در نمای گوردخمه های اورارتویی ایده بی تصویر بودن خدایان و نداشتن مجسمه و تندیس را در دوره های اولیه دینی اورارتوها نشان میدهد. استفاده از ستون و سر ستون در نمای ظاهری گوردخمه های ماد علاوه بر تکامل این مقابر در دوره های بعدی نقش تزئینی نیز داشته است

تمدن ماد

مادها گروهی از اقوام آریایی بودند که در قرن هشتم ق.م از دامنه های جنوب قفقاز به شماغری آذربایجان وارد شدند (مهاجری نژاد ۱۳۳۷، ۴۲)

مادها خط میخی را از آشوریها فرا گرفتند و الفبای ۳۹ حرفی را از خطوط میخی آشوری ساختند و این خطوط از مادها به پارسها منتقل گردید. (بیگلری، ۱۳۷۵، ۱۵۹)

قوم ماد و پارسی با یکدیگر از لحاظ پیشینه نژاد، زبان و دین مرتبط بوده اند و مغها در میان هر دو قوم مراسم دینی اجرا می کردندند اند لذا استرابون، جغرافی دان یونان باستان در سال (۴۰ و ۵۰ پیش از میلاد) معتقد بود ه اس که مادها به زبان همان مردم باختر صحبت می کرده اند (پیر نیا، ۱۳۶۹، ۲۲۱)

غلامعلی حاتم (۱۳۸۳) به این نتیجه رسیده قوم ماد در هزاره اول پیش از میلاد در منطقه غرب ایران به حکومت رسیدند، در این دوره هنرهای به ویژه معماری پیشرفت چشمگیری پدید آمد. که در سینه کوه و در صخره سنگ کنده شده اند مشاهده میکنیم. با وجود این گور دخمه ها دوران ماد نسبت میدهند. اما به درستی و اطمینان تاریخ گذاری نگردیده اند و حتی بعضی از آنها به دوره بعد ماد و هخامنشیان مربوط می دانند. و برخی از باستان شناسان تصور کرده اند که این تقلید ی از آرامگاه های آسیای صغیر با اقوام اورارتوها بوده است، شاید این تصور درست باشد اما تمام عناصر مهمی که در آرامگاه های صلیبی شکل زمان هخامنشیان در تخت جمشید و نقش رستم به چشم می خورد، آغازش را دوران ماد می بینیم. و در وصف گور دخمه ها از سنگ تراشیده شده، وجود ستون ها با سر ستون ها ایوانی شکل، و نقوش برجسته در بعضی از این آثار یک نوع سایه روشنی را به وجود آورده است اینها همگی گویای نکات زیادی از عناصر هنری، و عقاید باورها این گونه معماری است حاصل اندیشه و خواست هنرمندان خلاق این مرز بوم به شمار آیند.

دین مادها

در زمان مادها تدفین یا در شکاف کوهها یا در زیر زمین صورت می گرفته و مادها قبل از استقلال کامل و تشکیل حکومت بتدریج یا مذهب زرتشت آشنایی پیدا کرده بودند. ولی هرگز آن دین به صورت رسمی ابلاغ نشده بود. کاوش های نوشیجان تپه (نزدیکی همدان) مؤید این مطلب است که نیایشگران در مکانی مخفی در آتشگاه مراسم اعتقادی خود را به جا می آوردند. اما پس از آنکه قدرت را در دست گرفته و آشور را شکست دادند که شاید مهمترین عوامل ایجاد قدرت و انسجام طوایف مختلف ماد گرایش به همین مذهب زرتشتی بوده که باعث برتری آنها بر قوم آشور گردید. در هر صورت آنها دین زرتشت را پیشرفتند و جالب است که از جمله طولیفی که در بین مادها بر شمرده شده اند «مغها» هستند (آذریدمیرچی، ۸۷، ۱۳۷۱).

تمدن اورارتو

در نوشته های شلمنصر پادشاه آشور در قرن ۱۳ پیش از میلاد نامی از سرزمین اوراتور و تصرف هشت استان آن سخن به میان رفته است و سپس بعد از غلبه بر آشوریه سرزمین اوراتور جز توابع مادها شد و سپس سالها بعد برا آخرین بار نام اورارتو به شکل اوراشتو در متن بابلی کتیبه داریوش در بیستون

(حدود سال ۵۲۰ ق.م) به چشم می خورد. (پیوتروفسکی ۱۳۴۸، ۶۳) محل استقرار آنها از زمام نصیر پال (۸۵۹-۸۳۳ ق.م) منطقه ای میان دریا وان اورمیه و رود فرات تا اردبیل اوراتو نام گرفت (پیو تر وفسکی ۲۴ و ۳۳،

محمد جواد مشکور در کتاب نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی اشاره به این نکته دارد که مردم اوراتور سرزمین خود را به نام (بیه نا) می خواندند. در پایان قرن نهم و آغاز قرن هشتم ق.ملاقا دارای چهار عنصر نژادی بوده اند که غیر اوراتور از حوریان و ارمنیان، ساسپریان و میتانیان بوده اند. (مشکور ۱۳۴۹، ۸۶) در مورد خط و نشته آنها نوشته سلطنتی دیده اورارتو خدا دیده نشده این نکته می تواند اشاره ای به اقتباس از فرهنگ و مذهب اقوام باشد که به صورت مهاجر از سرزمین های مشرق به این منطقه وارد شده بودند (اصغر پور سارویی، غلامعلی، ۱۳۹۰). اقوام مهاجر و قبایل بیابانگرد که نمی توانستند مجسمه خدایان خود حمل کنند و نمی توانستند جای اقامت ثابتی برای خدایشان بسازند اشیای را که نشانه و علامتی از خدا بود با خود حمل می کردند. خدای قبایل بیابانگرد تصور، شکل و محل اقامت داشته اند و علائم خدایان حافظ جای خود خدایان طبیعت داده است و ولی ترجیح دادن به علامت و نشانه به جای تصویر خدا در میان آشوری ها نیز رواج پیدا کرده بود یکی از آثار نفوذی فرهنگی و دینی کاسیان بوده است و ایده بی تصویر بودن خدا به ادیان اولیه هند و ایرانی، گاتها و ریگ ودا می رسد (حاجی زاده، ۱۳۷۳، ۸۴)

اما تصاویری از خدایان مهمتر که برگرفته از همسایگانشان بوده است. بر روی کوه های و در کاخها و دژهای خود حک می کرده اند. البته شایان ذکر است که این تصاویر در گرو دخمه های اورارتویی استفاده نشده است. در تمدن خدایان با اهمیت کمتر نیز دیده می شود که به صورت نیمه انسان نیمه حیوان و تصاویر انسان بالدار و... که تمدن آشوری به میان اورارتو ها راه یافته است. اما خدایان با اهمیت بیشتر به شرح زیر هستند :

-خالدی: خدای ایرانی است. خدای آسمان و جنگ. با شیر مرتبط است.

-تشه با: خدای هوریان است. خدای طوفان. با گاو نر مرتبط است

-شی ونو: خدای زمین و در اثر زانو زده حاصل قرص خورشید بالدار (برگرفته از فرهنگ مصریان و سوری)
(حاجی زاده همان، ۸۹)

پس می توان عتقاد و باورهای دینی مادها را به دوره متمایز کرد:

- ۱- دوره ای که مادها دین رسمی نداشته اند و به خاطر مسائل و مشکلات موجود و جنگها به هر دینی که موقعیت و ثبات سیاسی آنها حفظ می کرده روی می آورده اند (مهر پرستی یا میتراویسم...)
 - ۲- دوره ای که بعد ثبات سیاسی و استقلال کامل دین زرتشت را به صورت رسمی پذیرفتند
- دین مادها در دروه نخست پیش از قرن هفتم قبل از میلاد و دیگری از آغاز آن قرن به بعد بوده است

گورد خمه ها در تمدن اورارتو

از راستای رودخانه ارس تا نواحی شمالی نقه در قسمت های غرب ارومیه به چشم می خورد .

- وره رام سر مزار ایران نخبوان
- سنگر در ۹ کیلومتری شمال ماکو
- قوشچی بین شهرهای سلماس و ارومیه
- قلعه اسماعیل آقا در ۳۲ کیلومتری غرب ارومیه
- قاره ی یاروک در ۱۵ کیلومتری جنوب غربی سلماس
- زنجیره قلعه در ۱۴ کیلومتری سلماس
- شاه تپه در ۲۵ کیلومتری میاندوآب
- گوهر قلعه در ۴۸ کیلومتری مراغه

-شیطان آباد در ۱۰ کیلو متری میاندوآب

گوردخمه های یافت شده از دوران مادها نوع تکامل یافته هنر اورارتویی هستند. زیرا برخلاف گوردخمه های دوره اورارتو، اغلب دارای نقش برجسته و تزئینات معماری مانند ستون و نیم ستون بوده و بر اساس اهمیت فرد دفن شده و همچنین تاریخ ساخت، دارای نمای ورودی متفاوت هستند. برخلاف گوردخمه های هخامنشیان که صاحبانشان مشخص و معلوم هستند، گوردخمه های دوران ماد را نمی توان به شخص خاصی منسوب نمود. از طرفی به لحاظ مورد دستبرد قرارگرفتن در طول تاریخ، نمی توان در رابطه با

چگونگی تدفین یا ماهیت اشیاء همراه مرده در گوردخمه‌های این دوره، اظهار نظر نمود. این گوردخمه‌ها بر اساس نمای ورودی به‌طور کلی به سه دسته مختلف تقسیم می‌شوند.^{۳]}

۱. گوردخمه‌هایی که در نمای ورودی دارای ستون آزاد هستند. گوردخمه فخریگاه یا دخمه سنگی با شماره ثبت ملی ۲۸۸ (پانزده کیلومتری شمال شرقی مهاباد)، گوردخمه صحنه (۶۰ کیلومتری راه کرمانشاه به همدان در محل سراب صحنه (و گوردخمه دکان داود) نزدیکی سرپل ذهاب (از این جمله‌اند. گوردخمه صحنه که در تاریخ ۱۳۱۵/۱۰/۱۰ و با شماره ثبت ملی ۱۴۸ به ثبت رسیده‌است از جمله نادرترین گوردخمه‌های دوطبقه دوره مادها می‌باشد.^{۴]}

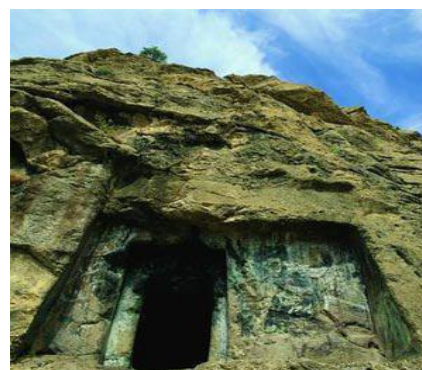
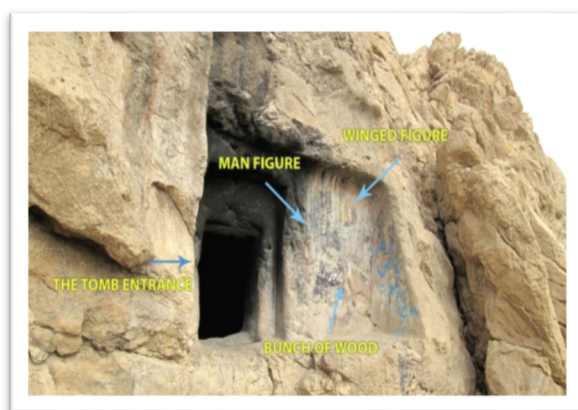
۲. گوردخمه‌هایی که بجای ستون آزاد، در دوطرف نمای ورودی آن‌ها دو نیم ستون تزئینی در کوه کنده شده‌است. از این نوع گوردخمه‌ها می‌توان به گوردخمه دودختر یا دادور با شماره ثبت ملی ۲۹۹ (نزدیکی ممسنی استان فارس (و گوردخمه آخور رستم) هشت کیلومتری جنوب تخت جمشید اشاره کرد.

۳. گوردخمه‌های ساده که فاقد ستون یا نیم‌ستون بوده و عمدتاً در منطقه کردستان یافت شده‌اند. گوردخمه سکاوند (پانزده کیلومتری هرسین کرمانشاه)، گوردخمه دیره (قریه دیره سرپل ذهاب) و گوردخمه سرخ‌ده (۱۹ کیلومتری گوردخمه سکاوند) از این جمله‌اند.

گوردخمه روانسر (غار شیرین و فرهاد)

اثر صخره ای در دل دیوار تسطیح شده صخره بوجود آمده است. این اثر در ارتفاع ۳۵ متری از سطح قبرستان مجاور خود و در جهت مشرق کوه حجاری شده است. قسمت تسطیح شده شامل یک دیواره عمودی به عرض ۳ متر و ارتفاع حدود ۲/۳۰ متر است. قسمت بالای دیوار مذکور در حدود ۱۰ سانتی متر پیش آمدگی دارد. در پای این دیوار یک صفحه نامنظم که حدود ۸۱ سانتی متر عمق دارد، به وجود آمده

است. صخره‌های زیر صدفه (سکو) تسطیح و حجاری نشده‌اند. به همسن دلیل دستیابی به گور به آسانی انجام پذیر است. سطح دیوار در قسمت بالا بصورت خشن حجاری گردیده است و در قسمت زیر آن در یک فرورفتگی با حدود ۲۰ سانتی‌متر قاب بندی، در ورودی و یک نقش برجسته حجاری شده است.

شکل ۱- گور دخمه های روانسر

قاب بندی اصلی در ورودی مقبره فرو رفته تر است و در چپ و راست آن سوراخ هایی به عمق ۸ سانتیمتر و از طرف بیرون تعبیه شده است. نر و مادگی به وجود آمده در بالا و پایین چهار چوب صخره ای در ورودی مقبره موبد این است که در ورودی زمانی از بیرون به وسیله ی این دو سوراخ استوار نگه داشته می شده است. این نر و مادگی ظاهراً به عنوان پایه مورد استفاده بوده اند. ورودی دخمه به شکل مستطیل است. اتاقک مقبره در طرح مربعی شکل است و چهار گوشه ی آن انحناء یافته اند. کف اتاقک فاقد هر گونه پستی و بلندی و سقف "آن مسطح است و در چهار جهتی که به دیوار ختم می شود با دیوار به شکل قوس هایی نامنظم ارتباط پیدا کرده ، بطوریکه به سقف حالتی تاقی (قوس) شکل داده است. این شکل دقیقاً با فرم قبور دوره هخامنشی مانند قبر داریوش اول در نقش رستم مطابقت دارد. اتاقک دخمه روانسر ۲/۴۳ متر طول و عرض ۱/۶۴ متر ارتفاع دارد . ابعاد اتاقک دخمه روانسر ۲,۴۳ X 1.64 متر است که ابعاد آن بی درنگ ذهنیت اتاقکی تقریباً در ابعاد موجود در آرامگاه کوروش ۲۰۳ متر را برای ما القا می نماید. از سوی دیگر در این مورد شاهد قبری در داخل اتاقک نیستیم که این شکل از کار مغایر با سیستم تدفین تیره دوم پادشاهان هخامنشی (از داریوش به بعد) است. همچنانکه می دانیم در شیوه ی تدفین زردشتیان قبری وجود ندارد. بلکه استخوان های اموات را پس از زدودن گوشت آن ، درون دخمه های سنگی قرار می دادند. البته عده ای از مورخین به وجود تابوت در آرامگاه کوروش اشاره کرد که اگر این مسئله را بپذیریم بایستی دخمه روانسر را بنایی با عملکرد مشابه عنوان نماییم. آنچه امروزه در اختیار ماست دخمه ای خالی با یک نقش برجسته است. وضعیتی که در آرامگاه کوروش، نقش رستم و برخی دیگر از گور دخمه ها نظیر گور دخمه های اسحاق وند در هرسین داریم

گوردخمه های دوران ماد ها به شخص خواستی منسوب نمی شود. گوردخمه های سنگی صحنه (۶۰ کیلومتر راه کرمانشاه به سمت همدان در محل سراب صحنه) گوردخمه دکان داود (در نزدیکی سرپل ذهاب از این جمله اند گوردخمه صحنه در تاریخ ۱۳۱۵/۱۰/۱۰ با شماره ملی ۱۴۸ به ثبت رسیده اند از جمله نادرترین گوردخمه دو طبقه مادها می باشد.

گوردخمه سکاوند پانزده کیلومتری هرسین کرمانشاه، گوردخمه دبره (قریه دبره سرپل ذهاب، گوردخمه سرخ ده (۱۹ کیلومتری گوردخمه سکاوند) از جمله اند

شکل ۲- گوردخمه هرسین

رمان گیرشمن در باره گوردخمه های ایران می گوید: تقریباً "مسلم است که این آرامگاه یا دخمه ها از سلاطین مادی بوده است با این حال نمی توان آنها را به یک پادشاه بخصوصی نسبت داد. این آرامگاه ها احتمالاً "متعلق به نیمه دوم قرن هشتم تا اواخر قرن هفتم پیش از میلاد و برخی هم تصور کرده اند که آرامگاه آسیای صغیر ویا اورارتو ها تقلید شده اند و ممکن است این فرض صحیح باشد" (گیرشمن، ۱۳۷۱، ۸۱).

تاریخ اورتو ها نشان داده است که آنها از اطاق ها یا دخمه ها به عنوان آرامگاه یا زیر زمین استفاده می کرده اند در شهر وان آثاری از این دست گوردخمه ها در کوه ایجاد شده اند به چشم می خورد که باستان شناسان آنها را متعلق به پادشاهان اوراتویی می دانند (کارگر ۱۳۶۸، ۵۳).

اطلاعات و بررسیهای باستان شناسان در مناطق ایران حاکی از این است که پیش از آمدن قوم ماد اقوامی از قبیل لولوبی ها، گوتی ها، وکاسی ها که با مردم محلی در آمیخته بودند زندگی می کردند. از طرفی در بخش غربی نواحی شرقی آسیای صغیر از ابتدا قرن ۹ نهم قبیل از میلاد امپراطوری بزرگ قدرمندی بنام اورارتو دولت مقتداری تشکیل داده بودند و در بیشتر مواقع منطقه تحت سلطه آنها تا پیروامون دریاچه ارومیه نیز می رسیده

است. لذا فرهنگی و اعتقادات دینی و مذهبی سرزمینی مرکب بوده اند و روابط قومی و فرهنگی میان این ناحیه با ساکنین سرزمین های مجاور در زمانهای دور بوده است

دوره مادی و آشوری دوره زودگذر برتش ماد اهمیت بسیاری در تاریخ ایران باستان دارد و می توان مطالعات مهمی در باره این تمدن باستان از نوشته های هردوت تاریخ نویس یونانی بدست آورد ه که بایتخت این تمدن اشاره و انرا توصیف کرده است که این بایتخت همان «هگمتانه» یا همدان امروزی می باشد .

با آنکه اطلاعات زیادی از هنر مادها و آشوری ها در دست ندارم اما به جرات می توان گفت که هنر های عمده مادها تحت تاثیر اید های اورارتویی بوده است. شایان ذکر است که عقیده مغان زردشتی نیز هنر سرزمین ماد تاثیرات به سزایی داشته است که بر روی حجا ریهای گوردخمه باقی مانده است. مقبره های صخره ای که ظاهرا به زمان هفتم و آغاز ششم پایش از میلاد بر می گردد تصویر ناقصی از هنر و تمدن بخصوص معمار آن زمان است (دیاکو نوف ۱۳۷، ۳۷۴)

هدف از این مقاله بررسی گور دخمه های غرب کشور استان کرمانشاه نوع خاصی از معماری تمدن باستانی با عنوان معماری گوردخمه ای شهرت دارد این نوع معماری راه شناخت و پژوهش بیرامون معماری هزار اول قبل از میلاد باز می کند که مقابر اورارتویی که اغلب در آذربایجان غربی قرار دارند و طی بررسی های طی سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۶۳ کوه های آهکی و رسوبی شناسایی شده اند بسیار قیاس با گوردخمه های دوران ماد هستند. از طرفی این نوع معماری بعدها به معماری هخامنشیان راه یافته است. و استان کرمانشاه گور دخمه اسحاق وند، در شهرستان پاوه، بخش مرکزی، دهستان شمشیر، ۱۵۰ متری شمال غربی روستای شمشیر واقع شده است تنها گور دخمه ثبت شده در تاریخ ۲۵ ابان ۱۳۸۷ شماره ثبت ۲۳۸۴۹ و به عنوان اثار ملی ثبت شده است و شناسای گور دخمه های شهرستان پاوه روستای شمشیر ۱۰ کیلومتری سر راه کرمانشاه به پاوه جای گرفته است. باستان شناسان با توجه به فرم و ریخت این گوردخمه، آن را وابسته (مربوط) به روزگار فرا هخامنشی (پس از هخامنشیان) می دانند، که نمونه دیگر آن در کرمانشاه و هم در استان (پارس) فارس خودنمایی می کند و گور دخمه روستای نسمة یکی از جاذبه های تاریخی شهرستان پاوه کنده کاری های و دخمه ها و غارهای باستانی است که ماحصل تلاش انسانهایی است که روزی در این دیار می زیسته و یادگاری هایی از خود بر جای نهاده اند. دخمه های سنگی که در دل صخره های و سنگ های بزرگ کنده شده است گاهی محلی برای عبادت و راز و نیاز بوده و گاهی مقبره ای شخصی که در آن پادشاه و یا فرمانده

ای شجاع به خواب ابدی رفته و گاهی نیز مقبره کاهن و پارسایی بوده است. در نزدیکی شهر پاوه و در دامنه کوه آتشگا دخمه ای در دل صخره به یادگار مانده است این دخمه دارای ویژگیهای است از جمله قرار داشتن در محلی بلند و دور از دست رس که باید بوسیله نردبان وارد آن گردید همچنین نشیمن گاه و محل مشتسن در آن به صورت سکویی کنده کاری شده و نیز طوری ساخته شده که می توان سر را بر روی آن قرار داد و خوابید همچنین به صورت دواز کش می توان کاملاً در آن راحت خوابید این دخمه در دهانه ورودی دو حفره در دو گوشه دارد که جایی برای لولای درب بوده است تا بتوان بصورت عمودی دربی برای آن طراحی شده است را برای محافظت بست. این دخمه می تواند محلی برای نگهداری نیز می تواند به کار رفته باشد دخمه باستانی پاوه در منطقه باستانی هفت سوار قرار دارد که غار بزرگ و تاریخی هفت سواران نیز در آن قرار دارد (مرادی عدنال، ۱۳۹۴)

شکل ۳- گوردخمه های شهرستان پاوه، روستای نسمة

شناسای استان کرمانشاه و منطقه اورامانات از این معماری منحصر به فرد که نشان دهنده قدمت تاریخی منطقه که برخی از این گور دخمه ها راه شناخت معماری هزار اول پیش از میلاد که سالها معماری دوران باستان را تحت تاثیر خود قرار داده است باز می کند. از طرفی اگر این معماری و نقش برجسته های آن در دسترس نبوده یقیناً تاریخ هنر و شناخت برخی اعتقادات دینی و مناسک مذهبی و باورهای دینی گذشتگان بر ما معلوم و مشخص نمی گیرد لذا بررسی گوردخمه ها علاوه بر نحوه ساخت ساز از لحاظ معماری و نقش تدافعی، نوع نگرش و جهان بینی و اعتقادات دینی باستانی مشخص می کند

گوردخمه شمشیر در شهرستان پاوه، بخش مرکزی، دهستان شمشیر، ۱۵۰ متری شمال غربی روستای شمشیر واقع شده و این اثر در تاریخ ۲۵ آبان ۱۳۸۷ با شماره، ثبت ۲۳۸۴۹ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است

شکل ۴- تصویر گور دخمه روستای شمشیر

ساختار کالبدی گوردخمه ها

انسان با وجود فکر، ایده خود و نقش طبیعت در زندگی که با کندن سنگ های سخت برای دفن مردگان در ارتفاعات زیاد، شاید برای هر کسی سوال باشد چطور در زمان گذشته توانسته اند این گوردخمه ها رو درست کنند با توجه به منطقه وجود خاک و سنگ و درست کردن تپه ای در کنار این سنگ به راحتی توانسته اند این گور دخمه ها رو درست کنند و بعد از اتمام کار گوردخمه ها خاک را دوباره جابجا کرده اند تنها فکری که شاید برای کندن گوردخمه ها بکار برده اند واغلب سنگهای برای گورهای استفاده می کردند. و گور دخمه های روستای نسمة و شمشیر و گلال، شوه سر باینگان و گوره گوره و شکل انسان خم شده در گور دخمه روستای شمشیر با ارتفاع زیاد از زمین، سخت بودن جنس سنگ و بیشتر به صورت مستطیل با توجه به بررسی های شده است و شکل این گور دخمه ها به صورت مستطیل و دارای دو سه تا گور دخمه که حالت دالانی با ارتفاع ۱۵ متر از سطح زمین ارتفاع دارند و نزدیک تپه تله دشه در شهرستان پاوه، بخش مرکزی، روستای دشه واقع شده و این اثر در تاریخ ۱۱ مرداد ۱۳۸۴ با شماره، ثبت ۱۲۴۷۳ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. [طرح جامع شهر پاوه]

نقش پله در معماری گور دخمه ها : استفاده از پله گور دخمه های اورارتویی متداول بوده است. سنگر و گوردخمه وهرام آن از دست آثارند. در گور دخمه سنگر ۳۰ پله گزارش باستان شناسی شده است (کلایس ۱۳۴۸، ۲۸۹، ۳۱۲). اما در نمای خارجی گور دخمه های ماد پله دیده نمی شود.

تصویر ۱: گوردخمه اورارتویی سنگر مأخذ: www.bianli-azeta.de/iran/maku-gv.html

شکل ۵- گوردخمه ماد اورارتویی

طاقچه: در برحی از گر دخمه های ماد اورارتویی گزارش شده است. در گور دخمه سنگر ۵ طاقچه و در گور دخمه ورهرام ۷ طاقچه در اتاق اول گزارش شده است که در روی هر کدام یک ظرف قرار داشته است (کلایس ۶۱، ۱۳۵۴ و ۶۲)

روستای دشه گوردخمه ها

قلمرو مکانی تحقیق روستای دشه از توابع شهرستان پاوه بخش مرکزی استان کرمانشاه می باشد. منطقه گردشگری دشه با وسعت حدود ۲۴۳۵۸ هکتار از جهت شرق و به جاده اصلی شهر پاوه و مرز شهرستان، از جهت غربی و به مرز نوسود و سد داریان و هیروه نزدیک می باشد، از جهت جنوب شرقی و شرق به روستای گلال جاده قدیم روستا به شهر پاوه عرفی روستای دشه و چشمه سرتاویران با فاصله مرکز روستا واقع شده است. روستای دشه در منطقه اورامانات در استان کرمانشاه و کردستان می باشد از شمال به مریوان. از جنوب به شهرستان جوانرود از غرب به کشور عراق و از شرق به ارتفاعات شاهو مرتبط است نزدیک به شهرستان پاوه می باشد و نزدیک به روستای گلال و نوریاب از طرف شرق و از طرف غرب به روستای هیروه و کومره و از طرف جنوب غربی روستای متروکه بلبزان و از طرف جنوب به روستای زردویی نزدیک می باشد با این حال این روستا قسمت بسیار زیبای از استان قرار گرفته. دشه حدوداً ۲۰ کیلومتری از پاوه تقریباً ۲۰ کیلومتر کرمانشاه فاصله دارد این روستا دارای آب هوای سرد کوهستانی که در بهار و پاییز هوا معتدل و در تابستان هوا کمی گرم و در زمستان هوا نسبتاً سرد جمعیت بیش از دو هزار ۲۰۰۰ نفر و جز روستاهای پاوه می باشد و جود وسعت زیاد و شرایط اقلیمی و نزدیک به شهرستان پاوه و طبیعت بکر چشم هر بیننده را به طرف خود می کشد و طبیعت خدادادی زیبا می توان روستای اورامی زبان نام برد مردمان مهمان نواز روستا که صفا و صمیمیت در این مکان وجود دارد اکثر کارها با همکاری مردم انجام شده استاصل نژاد دشه ییها در

کتاب نور الانور عبد الصمد طوار آمده است که مردم دشه خود را اولاد پیر یونس فرزند پیر الیاس پیر خضر شاهو می دانند اما با با مردوخ در کتاب کرد و کردستان آنها را از نسل سید محمود اصفهانی و نهایتاً "امام صادق (ع) می دانند. شاید وجود نظرگاه پیر خضر شاهو در دشه نظر اولی را صادق تر جلوه دهد (رضائی، علی حسین: ۱۳۸۲)

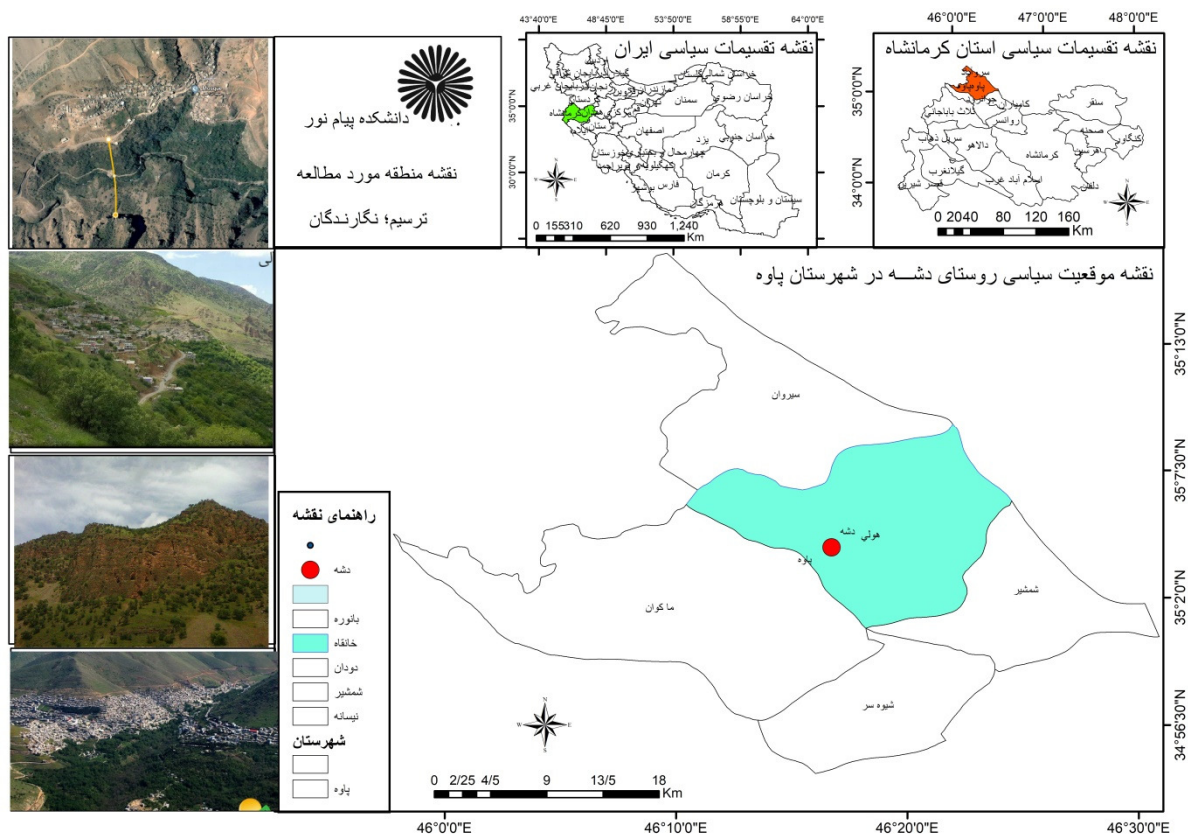
جدول ۱- جاذبه های طبیعی و تاریخی روستای دشه

جاذبه تاریخی	قران خطی و تاریخی	تپه - ثبت شده ملی	قلعه پاسگه (Pasgah)، قلعه مراد (Moorad)، قلعه رضا	زندان قدیمی روستای دشه ده سه وهوشه	گورخمه های دوران اوراتور دو تا از گور دخمه	جای پای اصحاب	چشمه سرتاویران محل نشستن مردان		
طبیعی	طبیعی : جنگل، کوه، چشمه، رودخانه، گونه جانوری	جنگل سیالان	هانه گل (هانه گر) چشمه سرتاویران (SartawiransPaskah) هانه کوان (Haneh kowans p) پاوه رود (Pavehrood r)	چشمه سر تاویران وسط روستا و چنار تنومند	مکان زیبا قله قندلی (قله بروز) وهه والیس سه یاسر ده رتفه کوه زین العابدین، گردنه عثمان	مکان بیلاقی هیلاوو شناسی آن را هلن (H I en) (چشمه زیبا هیلاوو	منطقه زیبا ورنار و چناری	آبشار هیوورد، آبشار وه زه نه بن، پاوه رود، آبشار هوالیس، آبشار شمله، آسیاب و دونائو، تیل زیر زمینی، هیوورد، گنج گا... کاریز قدیمی دوران ساسانیان تنگه پاسگاه،	جنگل، درتقی، تالگ غار (مرو) جن و ماه منگی غار اثار، غار هواسبگی، دره غارها (ده رو مران)، غارو آب (مرو ناوی)، مرو سموکی،، مرو ظاهر بگی مرو باوی (هانه سینالی) مرو، آهن کونکو کی، غار محمد وری،، مرو قنجه، مرو هومر، غار، (مرو یخی، مرو کمره سوری مایسور، مرو زنگه مرو کاه دانه، مرو چمچه تاشان، مرو یوسوی، مره قلا، مرو عزی، مرو قازان، مرو کوتاران، مره سیاوه، مره زنگه، مره کولینی، مرو چمچه تاشا، مرو یوسوی (یوسف) مرو مره عزه (عزیز) مرو قلا، مرو تاوی، مرو کوتی، مرو ماران

^۳ مره به زبان هورامی یعنی غار

مذهبی	مقبره سید شهاب الدین تالشی	مقبره اشخاص از جمله ماموستا محمود مفتی زاده	شیخ حبیب الله نقشبندی قاضی جوانرود در سال	جای پای اصحاب و هیوورد فقیه هواهس ,	نیایشگاه سلطان اسحاق ، پیر میکائل ، باواخاکی، پیر خضر معاذ عبدالله (ماذل) عودی ،				
-------	--	---	--	--	---	--	--	--	--

این روستا در ۷ کیلومتری شهر پاوه به سمت غرب می باشد. دشه به معنی درّه یا قلعه معرفی شده در صورتی که دشه در زبان اوستایی تلفظ آن تشه، می باشد در استان کرمانشاه دو تا دشه داریم شهر نودشه، و روستای دشه، که گرفته شده تشه، و نوشتۀ به زبان هورامی می باشد تشه به معنی خدای جنگ با توجه وجود این گور دخمه ها در روستا هنوز تاریخ اصلی آنها نا شناخته شده است . این گور دخمه ها نشانه قدمت تاریخی این روستا را نشان می دهد.

نقشه ۱: منطقه مورد مطالعه ، نگارندگان

شکل ۶- گوردخمه روستای دشه

گوردخمه های اورارتو

علاوه بر کاوشهای باستان شناسی در مورد گوردخمه های اور ارتویی توسط سن مارتن فرانسوی و اطلاعات مندرج بر کتیبه های آشوری و نوشته های هردودت یونانی در مورد فرهنگ و تمدن ماد بررسی قرار داده است استان کرمانشاه در میانه ظلع غربی ایران در بین رشته کوه زاگرس قرار گرفته است. استان ما مساحت ۲۴۵۸۶ کیلو متر مربع، جمعا ۱/۴۵ درصد از مساحت کشور را در بر گرفته و از این نظر رتبه هجدهم را به خود اختصاص داده است. پهنه مذکور بین ۳۳ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۵ دقیقه ۱۸ دقیقه عرض شمالی با استان کردستان، از جنوب به استان لرستان و ایلام و از شرق به استان همدان و از غرب به طول مرز ۳۳۰ کیلومتر با کشور عراق همسایه می باشد. این منطقه عمدتا شامل اراضی واقع در قسمتی از رشته کوه های زاگرس است و اراضی کشاورزی و مناطق مسکونی آن در بیشتر کوهپایه و آبرفت های تشکیل شده در حد فاصل کوه ها و تپه ها قرار دارند. منطقه کرمانشاه عموماً کوهستانی است و بخش اعظم آن دارای زمستان های سرد توام با یخ بندان است، حاشیه جنوب غربی منطقه کرمانشاه زمستان های معتدل و تابستانهای گرم دارد. ارتفاع مناطق گرمسیری به طور چشمگیری از ارتفاع مناطق سردسیری کمتر است. که توجیه کننده اختلاف اقلیمی دو منطقه است. به طور کلی از ارتفاعات مناطق شهری در استان به طور تقریب اراضی کوهپایه ای و ابرفتی اطراف آنها را در بر می گیرد. شهرستان پاوه با ارتفاع ۳۴۰۰ متر از سطح دریا بلندترین نقطه استان به شمار می آید. در میان این شهرها پاوه کوهستانی ترین شهرستان استان قلمداد می شود. شهر پاوه یکی از شهرهای استان کرمانشاه با جمعیت ۳۰۰۰۰ در سال ۱۳۹۵ نفر جمعیت در غرب کشور و یکی از شهرهای هزار ماسوله

نام دارد. که کل شهرستان پاوه با جمعیت ۶۱ هزار نفر می باشد. این شهر با ویژه گی های که از نظر توپوگرافی شیب تند و پلکانی و آب هوای معتدل است وجود کوهستان های از نوع رسوبات اهکی و غارها و گور دخمه های که بیشتر در روستاهای منطقه هستند. که از جمله این روستاها، روستای زردوئی گوردخمه ماکوان ، شیوسر ، شمشیر، دشه که بیشترین گور دخمه ها رو دارن در شهرستان پاوه ، و این باعث شناخت منطقه از نظر باستانی مانند دیگر شهرهای ایران ، شهرستان پاوه هم وجود دارند ولی هنوز ثبت ملی نشده اند

سوالات :

گوردخمه ها قابلیت تبدیل شدن به یک جاذبه فرهنگی و رونق گردشگری روستای دشه را دارند؟

ارتفاع و معماری گور دخمه ها باعث عدم گردشگری فرهنگی روستای دشه شده است ؟

فرضیه :

به نظر می رسند گور دخمه ها قابلیت تبدیل به یک جاذبه فرهنگی و رونق گردشگری روستای دشه را دارند.

به نظر می رسد ارتفاع و معماری گور دخمه ها باعث عدم گردشگری فرهنگی روستای دشه است .

گوردخمه جزئی از جاذبه تاریخی به حساب میاد و یه مورد خاص نیست. قابلیت گوردخمه ها تنها در حد دیدن و مشاهده تاریخی اثر است و ماندگاری گردشگر در اون کم است اما به طور مثال غار سهولان قابلیتش بیشتره .ماندگاری گردشگر بیشتر ارتفاعات و صعب العبور بودن می تواند مانعی برای گردشگری باشد. گوردخمه فقره قا به دلیل اینکه امکانات ندارد و فقط میشه از پایین بهش نگا کرد قطعا کم ترین تاثیر رو در گردشگری دارد یا خره هنجیران که تو ی جای دور افتاده قرار گرفته خیلی کم میشه توریستا ازش بازدید کنند بنا به دلیل میدانی و بررسی انجام شده مکان این گور دخمه ها شمال شرقی روستای دشه قرار گرفته اند و دیدن چشم انداز روستا ، و ساختن پله های با معماری بومی منطقه باعث می شود گردشگران و مردمان محلی از این گوردخمه ها بازدید کنند و باعث درآمد برای خود روستا و و استفاده از تکنولوژی

روز به عنوان تله کابین که از سمت جاده اصلی روستا به سمت گور دخمه ها و چشم انداز زیبا و گونه گیاهی منطقه باعث جذابیت اون گور دخمه ها شده است و با توجه به مصاحبه های از کسانی که بازدید از آنها داشته اند گوردخمه ها به این شکل گور دخمه های دروان اوراتور ساخته شده اند

نتیجه گیری

گور دخمه هایی که در دوران مادها کشف شده اند، معمولا صاحب خاصی برای آنها پیدا نشده است به این معنا که بی نام و نشان بوده اند. از طرف دیگر، اشیایی که به همراه این گور دخمه های دفن شده است اکثرا به سرقت رفته اند و به همین دلیل نمی توان دقیقا مشخص کرد که چه شی ای به همراه آنها دفن شده بوده است. گور دخمه های دوران هخامنشیان برخلاف گور دخمه های دوران مادها، گور دخمه های هخامنشیان دارای نما و نشان بوده اند و روی همه ی آنها طرحی از صلیب دیده می شود. معمولا در قسمت بالای این صلیب، یک نقش برجسته ی کوچک و در قسمت پایینی آنها، هیچ تزیینی دیده نمی شود بیشتر گور دخمه های هخامنشی در نقش رستم و نقش رجب متمرکز هستند. آخرین گور دخمه ای که از هخامنشیان به دست آمده است، به داریوش سوم برمی گردد که در بررسی آن این طور به نظر می رسد که کار کننده کاری و تزیینات روی آن تکمیل نشده است و فقط در بالای آن، نقش شاه در مقابل آتشدان دیده می شود. تخمین زده شده که ساخت هر کدام از این گور دخمه ها، ۱۰ سال طول کشیده است. گور دخمه های بعد از هخامنشیان گور دخمه های بعد از هخامنشیان هم به سبک گوردخمه های دوران هخامنشیان است با این تفاوت که دیگر تزیینات به آن شکل در این گوردخمه های دیده نمی شود. درباره ی گوردخمه ها باید بدانید که آنها را معمولا در ارتفاعات قرار می داده اند، طوری که گاهی برای رسیدن به آنها باید خطرهای زیادی می شده است و شخص به صورت آویزان قرار می گرفته تا خود را به آنجا برساند و در بسیاری از موارد هم نیاز به تجهیزات خاص مثل طناب بوده است. اما با توجه به ساخت بعضی از این گور دخمه ها که شرح آنها در پی خواهد آمد، و با نگرشی به نقش نمای این دخمه ها، یا آرامگاه ها می توان تا اندازه ای به شکل ساختمان های آن زمان پی برد. «نمای آنها بیشتر به منزله در ورودی آنها محسوب می شوند و سقف آنها روی ستونی قرار گرفته است. نما شباهت زیادی به ایوانی دارد که در تابستان ایجاد سایه می نماید و مانع ورود آفتاب به درون ساختمان می گردد، و در زمستان برعکس نور خورشید به علت تابش متمایل خود، وارد ساختمان می شود و این ایوان به صورت پناهگاهی برای جلوگیری از برف و باران است کاخ تخت جمشید

نیز از روی همین اصل ساخته شده اند و این اصل حتی امروز هم در ساختمان های ایرانی رعایت می شود «(گیرشمن، ص ۸۷) با توجه گور دخمه های روستای دشه در قسمت شمال شرقی روبرو خود روستا و انعکس تابش نور خورشید و تابستان ایجاد سایه می نماید مانع ورود آفتاب به درون ساختمان گردخمه ها و ایوان پناهگاهی برای جلوگیری از برف و باران است گور دخمه روستای دشه از این نوع گوردخمه ها هستند که نوشته در آن حکاکی نشده است با توجه به اهمیت ندادن این گوردخمه به عنوان شکل یا برجسته دوران ا و رارتومی باشد ریشه و منشا این آرامگاهها و معماری گور دخمه ای در فلات ایران باید در گور دخمه های اورارتویی جست جو کرد به عبارت دیگر، گور دخمه های ماد صورت تکامل یافته تر مقبره های اورارتویی اند. وجود پلکان، در نمای گوردخمه های اورارتویی، علاوه به دسترسی به داخل بوده است و تفاوت پلانهای گوردخمه ها، از نظر معماری، نشانه ای از نفوذ فرهنگ محلی یا شاید قبایل متعدد اورارتویی بوده است. این گور دخمه ها بیانگر ساختار ابتدایی آنهاست که بعدها در دوره ماد و سپس، هخامنشی به صورت ستونی و شکل های پیشرفته ای در این گور دخمه ها به کار گرفته شده است. با توجه به تصاویر مربوط به گور دخمه ها نقش برجستگی در آنها وجود ندارند بیشتر آنها مستطیلی شکل هستند و بیشتر گور دخمه ها در استان کرمانشاه و هرسین روستاهای شهرستان پاوه یافت می شوند که نشان از فرهنگ و زندگی مادها و اشکانیان و هخامنشیان در این روستاها است که روستای زردوئی منطقه ماکوان و باینگان شیوسر گور(کوره) گوردخمه بزرگو گور دخمه شمشیر و نسمة و گلال و دشه وجود دارند و اداره صنایع دستی و میراث فرهنگی و گردشگری این شهرستان و معرفی و ثبت این اثار ملی و جذب گردشگر و دسترسی به این مکانها ها با توجه به گذاشتن راه پله ها و موجب جذب گردشگران داخلی و خارجی این استان و شهرستانهای آن می باشد.

پیشنهاد

- ۱- با وجود جاذبه های طبیعی و تاریخی روستای دشه توجه مسئولین به استفاده از زیر ساخت برای گردشگران و معرفی این جاذبه تاریخی و فرهنگی
- ۲- سایت گردشگری این گوردخمه ها با مسیر هانه کوان و تپه تله دشه، و آبشار وه زه نه بن و آبشار هیورد و پرورش ماهی در یک راستای طرح قرار دارند با برنامه ریزی دقیق می توان منبع درآمد برای روستا و بازدید گردشگران داخلی و خارجی باشد.

منابع

- ۱- تقوایی، مسعود و صفراآبادی، اعظم، ۱۳۹۱، توسعه گردشگری فرهنگی با تأکید بر جاذبه‌های تاریخی
- ۲- رشیدی شریف آباد، سیاوش و قاسم‌خانی، بهناز، (۱۳۹۲)، نقش بناهای تاریخی در ارزش گذاری مفهوم گردشگری فرهنگی، تاریخی، پیام مهندس، سال دوازدهم، دوره ۱، جدید، شماره ۱.
- ۳- گیرشمن، رمان، هنر ایران پیشین، ص ۸۷.
- ۴- بیگلری، هرمز، کوه نشینان زاگرس، چاپ اول، کرمانشاه، انتشارات کرمانشاه ۱۳۷۵.
- ۵- پیوتروفسکی، بوریس بورسویچ، اورارتو، ترجمه: عنایت اله رضا چاپ اول، تهران، بنیاد فرهنگ ایران ۱۳۴۸.
- ۶- مشکور، محمد جواد، نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت شناسی آن چاپ اول، تهران انتشارات امیر کبیر، ۱۳۴۹.
- ۷- سمیرا، اصغر پرو سارویی غلامعلی حاتم ۱۳۹۰ بررسی تطبیقی گور دخمه های ماد اورارتو فصلنامه علمی پژوهشی هنر های تجسمی نقش مایه سال چهارم ریا، شماره هشتم، پاییز ۱۳۹۰
- ۸- حاتم غلامعلی، گوردخمه هادر دوران ماد ها فصلنامه هنر شماره پنجاه و دو پاییز و زمستان ۱۳۸۱
- ۹- محمد حسین همافر، سمیرا اصغر و سارویی ۱۳۹۰ استاد راهنما غلامعلی حاتم دانشگاه آزاد اسلامی دانشکده هنر و معماری
- ۱۰- سرفرار، فیروزمندی مجموعه دروس باستان شناسی و هنر ادبیات تاریخی (ماد، هخامنشی) ۱۳۸۱ ص ۶۳ تهران: جهاد دانشگاهی
- ۱۱- غلام علی حاتم «گور دخمه دوران ماد ها» هنر ۵۲ (پاییز و زمستان ۱۳۸۱) ۱۰۸، ۱۰۷
- ۱۲- گیرشمن هنر ایران در ماد هخامنشی، ترجمه عیسی بهنام (تهران علمی فرهنگی ۱۳۷۱ ص ۸۱
- ۱۳- دیاکونوف تاریخ ماد ترجمه کریم کشاورز تهران ص ۳۷۴، ۱۳۷
- ۱۴- طاهری کمال، روانسر، باستانشناسی، زمین شناسی، جغرافیا فرهنگ، انتشارات طاق بستان، ۱۳۸۰
- ۱۵- خدیجه ویسی، استاد راهنما حیدری دانشگاه پیام نور ۱۳۹۴ ص ۸۴، ۸۳
- ۱۶- کلایس، ولفرام، گزارشهای باستان شناسی در ایران ترجمه: سروش جیبی، چاپ اول، تهران، بنگاه ترجمه نشر کتاب، ۱۳۵۴.

۱۷- کلايس، ولفرام، معماری اورارتو، ترجمه: غلامعلی همایون، مجتبه بررسیهای تاریخی، شماره ۴، ۱۳۴۸.

۱۸- رضائی، علی حسین (۱۳۸۲) پایان نامه، مونوگرافی روستای دشه